

Вікторія Гевко

УКРАЇНА І ПОЛЬЩА: ДО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ СПІВПРАЦІ

У статті аналізуються особливості становлення та розвитку українсько-польських стосунків на новітньому етапі, основні здобутки і проблеми двосторонньої співпраці.

Ключові слова: Україна, Польща, відносини, співпраця, стратегічне партнерство.

Із здобуттям незалежності України розпочався процес розбудови та поглиблення взаємовигідних відносин з сусідніми країнами та партнерами в усьому світі. Необхідність встановлення та розвитку двосторонніх відносин з державами світу, налагодження співпраці з регіональними та міжнародними організаціями започаткувало поступовий розвиток процесу утвердження України, як суб'єкта міжнародних відносин та відокремленню груп держав й організацій, розвиток стосунків з якими став декларуватися в Україні як найбільш пріоритетний. Для характеристики розвитку цих відносин та з метою їх відокремлення від стосунків з іншими суб'єктами міжнародного життя в Україні почав використовуватись термін "стратегічне партнерство".

Новітня сторінка в багатовіковій історії зв'язків українського та польського народів головним чином пов'язана з процесом формування та реалізації стратегічного партнерства в об'єднаній Європі. Адже історично, політично і культурно Україна та Польща належать до спільного регіону Європи. Тому, в умовах розбудови та утвердження як України так і Польщі, виникає необхідність об'єктивно дослідити процес налагодження і розвитку двосторонніх відносин двох народів на сучасному етапі. Природно, що ці питання в час розвитку оновлених державностей дедалі більше стають предметом дослідження як українських, так і зарубіжних учених. Серед багатьох варто назвати роботи: Глібова В. В., Горуна О. Д. [1], Мельникової І. М. [2], Чикаленко Л. Д., Васильєва О. О. [3] та ін. Проте, існуючі на сьогоднішній день праці, присвячені українсько-польським взаєминам, розкривають далеко не усі аспекти такої взаємодії. Це пояснюється незначною віддаленістю у часі, незавершеністю процесу, варіативністю відносин. Первинні оцінки втрачають своє значення, тому виникає необхідність подальшого ґрунтовного, цілісного і об'єктивного дослідження нових етапів у розвитку взаємин. Розв'язанню цих завдань певною мірою покликана дана стаття, авторка якої намагалася об'єктивно та неупереджено висвітлити особливості становлення і розвитку двостороннього українсько-польського діалогу на новітньому історичному етапі, еволюцію співпраці до рівня стратегічного партнерства, наповнення стратегічного партнерства реальним змістом.

Формування українсько-польських відносини нового типу, як незалежних держав стало можливим завдяки докорінним змінам у Європі наприкінці ХХ ст. Традиційні відносини між Україною та Республікою Польща набули якісно нового виміру. За роки незалежності України вони переросли в тісне політичне, економічне, наукове й культурне співробітництво й характеризуються як стратегічні.

Стратегія двостороннього співробітництва держав партнерів базується на основі певного історичного досвіду, традицій і факторів, які зближують держави і народи. Багатовікова історія українського і польського народу містить чимало трагічних сторінок, протистоянь і конфліктів. Після Другої світової війни обидві країни опинилися в сфері впливу СРСР. Будь-які офіційні контакти, які були між нашими державами в цей час, відбувалися за посередництвом та під контролем Москви. Залежність урядів Польщі та України від центру в Москві змушувала узгоджувати зовнішню політику і, відповідно,

суверенність була дуже обмежена, а з деяких питань зводилась практично до нуля. На середину 80-х років ХХ ст. дедалі очевидніше ставало неможливим збереження без істотних змін існуючих в СРСР та країнах радянського блоку порядків, що висували на перший план необхідність реформ у всіх сферах суспільного життя.

Визначальна роль у формуванні майбутніх взаємовідносин незалежної України та Польщі на міждержавному рівні належить представникам української й польської опозиційної еліти та їх спільним діям. Основне завдання, яке постало перед польською опозицією, була підтримка демократичних перетворень в СРСР, а українським демократичним силам в цьому процесі відводилась особлива роль, оскільки їх програми спрямовувались не лише на демократизацію суспільства, а й на активізацію національного самовизначення.

Учасники українського визвольного руху усвідомлювали політичну вагомість діяльності “Солідарності” й неодноразово висловлювали польським однодумцям свою підтримку та прагнення до наслідування. Так, у серпні 1981 р. член Української Гельсінської Групи (УГГ) Юрій Литвин з нагоди першої річниці створення вільних профспілок у Польщі підготував лист, в якому свої підписи поставили ще два члени УГГ – Оксана Мешко та Василь Овсієнко. Це послання мало назву “Солідарності” – об’єднання вільних профспілок Польщі. Вітання.” В ньому Ю. Литвин “від імені правозахисної організації, всіх українських борців за громадянські права й свободи, свідомого інакомислячого робітництва України заявив про цілковиту підтримку титанічної роботи й героїчної боротьби “Солідарності” [4, с. 632]. У листі йшла мова також про необхідність створення і в інших країнах соціалістичного табору власних, незалежних від партії та держави профспілок трудящих з метою проведення докорінних демократичних перетворень. Наприкінці звернення висловлювалась надія, що майбутня “революція (провісником якої є польський експеримент) буде якісно відмінною від всіх знаних нам політичних революцій саме тим, що вона не носите місцевого насильницького характеру, буде революцією без крові, революцією Гуманізму” [4, с. 634].

Виникнення та діяльність “Солідарності” позитивно сприймалася в Україні і серед політв’язнів-дисидентів. Микола Руденко – співзасновник і перший керівник Української Гельсінської Групи – в інтерв’ю польській пресі говорив: “Солідарність” мала на Україні хороший відгук, особливо серед української інтелігенції і національносвідомих робітників. Навіть не можете собі уявити, як ми вас вітали! Які були щасливі! Були в захопленні, що поляки так високо піднесли гідність свого народу, але відчували також певну заздрість, що поляки були на таке здатні, що становите монолітний народ. Ми не такі об’єднані, як ви. Бажали й собі вашої перемоги” [5, с. 214].

Важливе значення у становленні неофіційних контактів між українцями та поляками мало Послання першого з’їзду “Солідарності” в Гданську від 8 вересня 1981 р. У ньому делегати з’їзду, констатуючи спільність долі, висловили підтримку всім поневоленим народам Східної і Центральної Європи, зокрема Радянського Союзу, в їх боротьбі за свободу. Послання закінчувалось словами впевненості, що незабаром представники цих народів матимуть змогу зустрітися з метою обміну досвідом організації робітничого руху [6, с. 80].

Діяльність “Солідарності” активно підтримував і відомий правозахисник відродження Української католицької церкви о. Йосип Тереля. У листі від 12 квітня 1984 р., адресованому Лехові Валенсі, він писав: “Ваша боротьба, вкупі з цілим народом польським, є тією надією, що додає нам сил до супротиву”. Висловлюючи надію на кращі, вільні часи, о. Тереля вбачав “великий смисл у рухові Солідарності, що його розпочав польський нарід за своє утвердження серед вільних народів Європи ” [7, с. 123].

Орієнтацію “Солідарності” та інших опозиційних сил Польщі було позитивно оцінено також українською політичною еміграцією, зокрема Закордонним представництвом української головної визвольної ради (ЗП УГВР). Так, у заяві 1984 р. “З приводу подій в Польщі” зазначалося: “Визвольна боротьба польського народу, зокрема “Солідарності” та інших сучасних формацій демократичного руху і їхнє ставлення до українського народу,

можуть стати великим кроком уперед у розбудові взаємин між українцями і поляками. Особливо цінна для нас концепція, яка тепер висувається на сторінках польської підпільної преси про те, що без самостійної України не може бути самостійної Польщі і навпаки” [8, с. 121].

Про підтримку польською опозицією визвольних змагань українців свідчить й такий оригінальний факт. У 1985 році підпільна “Солідарність” випустила у Варшаві серію з 3-х поштових марок, присвячених незалежності Польщі, України та Литви. На українській марці із зображенням Юрія Змієборця та герба України – Тризуба видруковано молитву польською та українською мовами: “Святий Юрій, про самостійну Україну просимо Тебе, покровителю наш” [9, с. 45].

Окрім “Солідарності”, яка прихильно ставилася до українського національно-визвольного руху і висловлювала свою підтримку, в українській опозиційній думці користувалася популярністю й низка інших польських груп та організацій, а саме: ліберально-демократична партія “Незалежність”, Політичний рух “Визволення”, “Польське самостійницьке порозуміння”, “Свобода і мир”, “Свобода – Справедливість – Незалежність”, Політична група “Воля” та ін.

Особливої уваги у встановленні неформальних українсько-польських стосунків заслуговує діяльність “Польської групи поєднання”. Ця організація була утворена в Любліні наприкінці 1985 р. Мета її діяльності – зближення польського, українського, білоруського та литовського народів, проте головний акцент було зроблено на стосунках з Україною. Це засвідчувалося й наявністю в групі репрезентантів української меншини у Польщі. Програма групи задекларувала відмову від територіальних претензій, наголосила на непорушності існуючих кордонів, повазі прав народів на самовизначення, територіальний суверенітет та державну незалежність [10, с. 92]. В одному із звернень групи говорилося: “Брати українці, білоруси і литовці! Ми маємо спільну долю! Комунізм нищить однаково наші почування народної окремішності, нашу культуру, нашу освіту, нашу віру, наш патріотизм, нашу природу. Він також безоглядно розкидає та використовує багатства нашої землі. Однаково деморалізує нашу молодь і винищує нашу інтелігентську верству.

Наш спільний ворог є дуже сильний і лише спільна дія наших народів може довести до упадку зненавидженого нами усіма московського більшовизму, до виборення незалежності України, Білорусі, Литви і Польщі, як також інших держав Східної і Середньої Європи. В минулому нас ділили різні непорозуміння, часто криваві, і це було трагедією для нас усіх, а воно також додавало сили нашому спільному ворогові. Розпочнімо нову сторінку історії від поєднання і вибачення! Подаймо собі руки і з’єднаймося в належній боротьбі за право до існування наших народів у власних і незалежних від нікого державах.

Польська група поєднання” [11, с. 44].

Таким чином, під тиском комуністичної влади представники польської та української опозиційної комуністичному ладу еліти почали позбуватись упереджень, викликаних українсько-польськими протиріччями в минулому та об’єднались для досягнення спільної мети – незалежності України та Польщі. Прогресивні польські емігранти-опозиціонери комуністичної влади, такі, як Є. Гедройц, Ю. Мерошевський, Я. Куронь, Л. Мочульський, стали на позиції відстоювання права українців (як, зрештою, і білорусів та литовців) на самовизначення та створення незалежної держави, що в майбутньому дало позитивні результати.

Послаблення тиску з боку КПРС спричинило активізацію демократичних сил всередині Української держави та у країнах Центрально-Східної Європи. Діяльно заявили про себе нові лідери та політичні еліти. Перебудова в СРСР дала поштовх піднесенню національної свідомості, стимулювала прагнення націй до незалежності, Центр втрачав контроль над цими процесами.

У 1988–1989 роках в Україні розпочався період реалізації програм з ліквідації компартійного режиму та здобуття національної свободи й самостійної державності. Тоді ж виникає можливість безпосередніх контактів учасників руху опору українців і поляків, а

оскільки Польща в цих процесах випереджала Україну, як суспільство мононаціональне, з давніми державницькими традиціями, з розвинутою структурою опозиційних організацій, то для українських демократичних сил було корисне наочне спостереження за процесами демократизації та докорінних політичних перетворень.

З 20 травня по 22 липня 1989 р., в період найбільших демократичних зрушень для поляків, у Польщі перебував один з лідерів опозиції в Україні, голова Львівської філії Української Гельсінської Групи та член секції зовнішніх зв'язків Львівської організації НРУ Б. Горинь. Незважаючи на формально приватний характер візиту, він мав зустрічі і ґрунтовні консультації з керівниками польської опозиції та чільними представниками інтелігенції А. Міхником, Я. Куронем, З. Буяком, Е. Османьчиком, професором Б. Геремеком, лідерами товариства "Помост", керівником клубу католицької інтелігенції у Варшаві професором А. Стельмаховським, редактором студентського часопису "Зустрічі" М. Чехом, доктором М. Сивіцьким, молодим талановитим науковцем з Любліна Б. Бердиховською, професором Українського вільного університету у Мюнхені Б. Осадчуком. Згодом досвід приходу польської опозиції до влади на місці вивчали Є. Пронюк, В. Чорновіл, М. Горинь та ін. [12, с. 30].

На нашу думку, ці перші неформальні візити уже закладали підвалини нової моделі українсько-польських стосунків. Розпочатий діалог між виразниками демократичних ідей України та Польщі був вкрай важливим для подальшого формування українсько-польських відносин нового типу. Ці зустрічі свідчили про бажання обох сторін до співпраці та прагнення в подальшому встановити повноцінні відносини на міждержавному рівні. Завдяки продуктивному діалогу української та польської опозиційної еліти були створені необхідні передумови для налагодження двосторонніх міждержавних відносин. Контакти українських та польських опозиційних діячів, виразників демократії та політичної незалежності в обох країнах, перші неофіційні зустрічі, спільні дискусії свідчили про бажання подолати наслідки минулої неприязні, яка значною мірою нав'язувалась і комуністичною ідеологією, про прагнення будувати принципово нові відносини демократичних правових держав з подальшою інтеграцією в європейські політичні та економічні структури. У цей період українців і поляків єднало бажання стати вільними та незалежними, тому нова розстановка сил об'єднала народи, які протягом століть пов'язували переважно негаразди та незгоди. Саме це створило сприятливі передумови для формування майбутніх міждержавних стосунків між Україною та Польщею. Встановлення добросусідських відносин в новій геополітичній ситуації представлялось логічним у світлі попередньої діяльності опозиційних еліт.

Основою будь-яких двосторонніх відносин є створення змістовної та широкої політично-правової бази відносин та організаційно-правових механізмів співпраці. Особливістю підписання перших українсько-польських документів є те, що їх укладення відбувалось в умовах неповного суверенітету України, коли Україна ще не була повноцінним суб'єктом міжнародних відносин.

Україну офіційно було визнано незалежною державою лише в грудні 1991 р. Проте хронологію формування договірно-правової бази українсько-польських стосунків у політичній площині доцільно розпочати розглядати з 1990 р. Політичні контакти української керівної еліти цього часу ще не були в повній мірі проявом повноцінної зовнішньополітичної діяльності незалежної держави, проте українське керівництво поступово виводить Україну на рівень суб'єкта міжнародних відносин.

Важливим кроком Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) на шляху до національної незалежності та загальновизнаної правосуб'єктності стали зовнішньополітичні акти 1990 р., насамперед "Декларація про державний суверенітет України", яку Верховна Рада України прийняла 16 липня 1990 р. [13]. Декларація проголошувала "державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах" [13, с. 9]. Десятий пункт Декларації визначав її міжнародні відносини:

“Українська РСР, як суб’єкт міжнародного права, здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах” [13, с. 13].

Прийняття “Декларації про державний суверенітет України” було важливою подією в процесі здобуття Україною незалежності та першим кроком у формуванні її відносин з іншими країнами як суверенної держави. Цей документ де-юре дозволив Україні проводити більш самостійну зовнішню політику та диференціювати її в залежності від обставин стосовно Центру та інших окремих радянських республік. Проте не варто переоцінювати вагу Декларації. Адже в ній йшлося здебільшого про наміри і прагнення, а не про фактичний статус республіки, яка продовжувала залишатись в складі СРСР. Фактично вона декларувала суверенітет УРСР у складі СРСР, а не державну незалежність України.

Проте із оголошенням суверенності України та інших радянських республік фактично розпочався інтенсивний розвиток відносин Польщі із східними сусідами, Україною зокрема. З огляду на те, що після 1989 р. Польща розпочала проводити незалежну зовнішньополітичну діяльність, позиція офіційної Варшави щодо України, з точки зору української політичної еліти, представлялась досить важливою для формування міжнародної політики України.

У зв’язку з тими бурхливими змінами, які відбувалися в Радянському Союзі, польський уряд 7 вересня 1990 р. прийняв постанову, яка стосувалася східної політики Польщі. Було чітко окреслено напрямки польської політики на східному напрямку. Визнавалася непорушність кордонів Польської Республіки, а існуючий кордон на Сході було визнано як остаточний. Виразалося також прагнення “закрити рахунки минулого” з Росією, Україною, Литвою та Білоруссю. Визнано, що майбутні добросусідські стосунки повинні опиратися на взаємні реальні інтереси в сфері політики, економіки та безпеки. Значна увага приділялась можливості розвитку взаємних і безпосередніх контактів з сусідами Польщі: Росією, Україною, Литвою та Білоруссю [14, с. 55–56].

Польський уряд надіслав цим республікам проекти політичних декларацій про добросусідство, які планувалося підписати найближчим часом. З огляду на докорінну зміну геополітичної ситуації в Європі та світі, головною метою Міністерства закордонних справ Польщі в цей період було встановлення відносин з СРСР на новій основі. Польська політична еліта відносно східних сусідів основним завданням вбачала побудову таких стосунків з СРСР, за яких Польща в жодному разі не залишилась би в сфері впливу Москви. У другій половині 1990 р. Міністерство закордонних справ Польщі оголошує програму активної східної політики в стосунках з СРСР та радянськими республіками. Вона отримала назву “двотурової”, “двовекторної” політики чи “політики двох шляхів” і була розроблена міністром закордонних справ Польщі К. Скубішевським. Ця політика полягала в збереженні “перебудованих” стосунків з СРСР при рівнозначному формуванні і розвитку відносин з радянськими республіками [15, с. 71]. Така концепція означала готовність до визнання прав республік на самостійність і допомога їм в такій мірі, щоб не зашкодити інтересам Польщі в стосунках з центром в Москві. “Двотурова” концепція в певній мірі була відповіддю на декларації незалежності прибалтійських республік, а також на виявлення щораз більших прагнень незалежності інших радянських республік.

Першим елементом реалізації “двотурової” політики і сигналом про готовність польського уряду до діалогу на урядовому рівні був візит міністра закордонних справ Польщі К. Скубішевського в Київ, Мінськ та Москву 12–15 жовтня 1990 р. У ході візиту у Києві 13 жовтня 1990 р. міністри закордонних справ Польщі К. Скубішевський та України А. Зленко підписали “Декларацію про основні принципи та напрямки розвитку українсько-польських відносин” [16]. Така ж угода про дружбу і співпрацю була підписана із РРФСР [15, с. 71].

Підписаний документ містив елементи державного договору. Насамперед сторони декларували в ньому своє прагнення до утвердження між ними як суверенними державами добросусідських відносин, підтримання і розвитку взаємного співробітництва, що відповідають їх національним інтересам. Обидві сторони виходять з того, що всебічний розвиток мирних добросусідських відносин є конкретним внеском у зміцнення регіонального співробітництва та будівництва Європейського дому (стаття 1) [16, арк. 1]. У статті 3 стверджувалося, що сторони не мають територіальних претензій одна до одної. Крім того, вони домовились про проведення переговорів щодо обміну консультаційними, дипломатичними та торговими представництвами (стаття 4) [16, арк. 2]. В інших статтях передбачалося налагодження політичної, економічної, культурної та науково-технічної співпраці (статті 5–6) [16, арк. 3]. Обидві сторони підтвердили свою повагу до прав людини і основних свобод (стаття 7) [16, арк. 3], зобов'язалися дотримуватися законів про права національних меншин і покращити становище етнічних поляків в Україні та етнічних українців Польщі (стаття 8) [16, арк. 3–4].

Для України підписання першої офіційної угоди з Республікою Польща було важливою подією. З погляду Української держави Декларація – це фактично перший документ, який стверджував українсько-польські відносини на рівні двох самостійних держав і свідчив про те, що Україна не є вже виключно зорієнтована на Росію, а ідентифікує себе з Центральною Європою і прагне зміцнення з нею зв'язків. Українська сторона хотіла бачити в цій угоді, насамперед, факт офіційного визнання суверенності республіки. Однак підписання документа не означало встановлення дипломатичних зв'язків, хоча було домовлено налагодити їх в майбутньому. Підписання угоди стало для України першим справжнім досвідом зовнішньополітичної діяльності як суверенної держави.

9 грудня 1990 р. на виборах президента Польщі у другому турі переміг Лех Валенса. Новим прем'єром став Ян Кшиштоф Белецький. Уряд продовжував політику, започатковану попередниками.

22 червня 1991 р. в результаті візиту делегації Міністерства освіти України до Польщі було підписано “Угоду між урядом Республіки Польща та урядом УРСР про співробітництво молоді і молодіжні обміни” [17].

24 серпня 1991 р. Верховна Рада УРСР ухвалила “Акт проголошення незалежності України” [18], за яким колишня союзна республіка стала суверенною державою.

Події 19–21 серпня 1991 р. у Москві та “Акт проголошення незалежності України” 24 серпня сприяли інституалізації українсько-польських відносин. Проте Польща офіційно ще не визнала незалежність України відразу після її проголошення і не були встановлені дипломатичні відносини.

Для України ж не було майбутнього без її визнання країнами світу і, в першу чергу, найближчими сусідами. Польська політична еліта так само добре розуміла важливість налагодження стосунків з Україною. Із здобуттям Україною незалежності Польща переставала бути “буферною” державою між Заходом і Сходом, вона отримувала додаткові гарантії безпеки для себе і перспективи економічного розвитку. Тому, уже 6 вересня 1991 р. до Республіки Польща прибула офіційна делегація України на чолі з міністром закордонних справ Анатолієм Зленком. У складі делегації був голова комісії Верховної Ради у закордонних справах Дмитро Павличко та інші офіційні особи. Відбулася зустріч української делегації з прем'єр-міністром Яном Белецьким. 4–5 жовтня 1991 р. в Польщі з офіційним візитом перебував прем'єр-міністр України Вітольд Фокін, який мав зустріч з президентом Лехом Валенсою та міністром закордонних справ Кшиштофом Скубішевським. У ході цих візитів обговорено широкий спектр важливих питань, які мали б становити основу майбутніх двосторонніх відносин та було підписано 7 вересня 1991 р. “Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України і Міністерством Закордонних справ Республіки Польща” [19]. У ньому сторони домовилися, що “з метою вирішення питань, що виникають, регулярно проводити консультації з міжнародних, загальноєвропейських та регіональних

проблем, а також проблем двосторонніх відносин на рівні Міністерств закордонних справ та інших рівнях, включаючи заступників міністрів” [19, арк. 1].

1 грудня 1991р. Л. Кравчук, за результатами виборів Президента України, які відбулися одночасно з Всеукраїнським референдумом, був обраний Президентом. 2 грудня 1991 р, після оголошення результатів референдуму, Польща визнала незалежність України. Незалежність України стала історично завершеним фактом. Це в свою чергу відобразилось на українсько-польських відносинах, в розвитку яких розпочався новий етап стосунків, як незалежних держав та повноцінних суб'єктів міжнародної політики. Після офіційного визнання незалежності України перед українською політичною елітою постало завдання формування самостійної зовнішньої політики. Найбільш логічним було продовжувати започаткований процес формування повноцінних відносин з Польщею, як країною, яка відповідала українським зовнішньополітичним пріоритетам. Значною мірою це було зумовлено позитивним досвідом спілкування українських та польських опозиційних сил та перших зустрічей на офіційному рівні, а також зобов'язання обох сторін відповідно до підписаних попередніх домовленостей.

Дослідники українсько-польських стосунків виокремлюють декілька періодів у розвитку співпраці. Так, Д.Горун і В.Глібов розробили схожий до запропонованого Л. Чикаленко й О.Васильєвим [3, с. 159] варіант періодизації українсько-польських стосунків [1, с. 17–18]:

– підготовчий (1990 р. – 1 грудня 1991р.) – включає в себе дії української та польської сторін щодо розбудови відносин в умовах неповного суверенітету України. До них належить схвалення Сеймом Республіки Польща Декларації про державний суверенітет України 27 липня 1990 р [1, с 16]. Підвалини якісно нової прямої двосторонньої співпраці було закладено у Декларації про принципи й основні напрями розвитку українсько-польських відносин [16], підписаній 13 жовтня 1990 р. у рамках офіційного візиту до Києва Міністра закордонних справ Польщі К. Скубішевського та Протоколі про консультації між Міністерством закордонних справ України і Міністерством Закордонних справ Республіки Польща від 7 вересня 1991 р [19].

– “романтичний” (1 грудня 1991 р. – початок січня 1993 р.) – його характерними ознаками є пошук Польщею та Україною політичних партнерів серед великих держав, таких як ФРН, США, при одночасній мінімалізації стосунків з Росією. Головні події: 2 грудня 1991 р. Польща першою у світі визнала незалежність України, 8 вересня 1991 р. досягнута домовленість про обмін надзвичайними послами та підписана Консульська конвенція [20], 4 січня 1992 р. відбулося встановлення повноцінних дипломатичних стосунків[21]. 18 травня 1992 р. у Варшаві, під час першого офіційного візиту Президента України Л. Кравчука до Польщі, укладено Договір про добросусідство, дружні взаємини та співробітництво[22]. У цей період активно велася легітимізація українсько-польських контактів. З другого боку, не вистачало конкретної роботи по зміцненню міждержавних зв'язків.

– “прагматичний” (січень 1993 р. – кінець 1995 р.) – розпочався з приходом до влади в обох державах прагматично налаштованих прем'єр-міністрів: Л. Кучми та Г. Сухоцької. Цей етап відзначався, на думку В. Глібова і Д. Горуна, деякою стагнацією у двосторонніх відносинах. До його позитивних здобутків можна зарахувати організацію Консультаційного Комітету Президентів України і Польщі [23] в результаті відвідин Києва 24–26 травня 1993 р. президентом Л. Валенсою. Тоді ж розпочалося співробітництво обох країн з міжнародними організаціями, зокрема з НАТО [1, с. 17–18].

Події наступних років дають змогу нам доповнити періодизацію українсько-польських стосунків ще декількома етапами:

– “стратегічне партнерство” (1996 р. – березень 1999 р.) – міжнародні стосунки цього типу передбачають, що їх суб'єкти дотримуватимуться спільної лінії у зовнішніх відносинах, політики найбільшого сприяння в економічному співробітництві, взаємно здійснюватимуть посильну допомогу щодо вступу у європейські структури: ЄС і НАТО, активізують взаємодію у всіх галузях життя і на всіх рівнях – від загальнодержавного до локального.

Як найважливіші віхи у розробці цієї концепції можна назвати такі події. В ході державного візиту Президента України Л. Кучми до Польщі 25–27 червня 1996 р. керівники сусідніх держав уклали Спільну декларацію Президентів України і Польщі [24], яка, підсумовуючи досвід двостороннього спілкування, проголосила новий курс. Конкретизовано цей намір було у Меморандумі стратегічного партнерства між Польщею та Україною, підписаному найвідомішими політиками наших країн [1, 20–21].

Моральне право твердити про досягнення такого рівня відносин дала Спільна заява Президентів України і Польщі “До порозуміння і єднання” [25], завірена їх підписами під час візиту в Україну А.Квасневського. Поява цього документа стала можливою тільки після серії зустрічей політиків і науковців з обох країн, спрямованих на усунення негативних стереотипів в українсько-польських стосунках, що вкорінилися у суспільній свідомості впродовж віків. Хоча такі настрої подолати дуже важко, перші кроки на цьому шляху виявилися вдалимими і перспективними.

– “пріоритетне стратегічне партнерство” – під такою умовною назвою можна виділити період українсько-польських стосунків, що розпочався з березня 1999 р., після вступу Польщі до НАТО і тривав до травня 2004 р. – приєднання Польщі до ЄС. У цей час розпочалося поступове здійснення завдань, поставлених перед українською і польською зовнішньою політикою у попередні роки. Їх виконання певною мірою ускладнюється тим, що, на відміну від Польщі, Україна, завдяки своїй географічній та історичній пограничності досі перебуває на роздоріжжі між Європою та Євразією.

На початку XXI ст. у розвитку українсько-польських відносин, на думку дослідників, наступило певне охолодження. Так, Л. Чикаленко стверджує: “Якщо від середини 90-х років українсько-польським взаєминам притаманна динаміка нарощування потенціалів двосторонньої співпраці, що дало привід оголосити відносини стратегічними, то від кінця століття спостерігається своєрідне відсторонення і певне охолодження у двосторонніх стосунках” [26, с. 52].

З цією тезою в деякій мірі можна погодитись. В цей період відбувається декілька неприємних інцидентів, які внесли певне напруження у розвиток відносин, хоча загалом це не призвело до радикальних змін у стосунках. Суттєвий вплив на українсько-польські відносини мало питання розбудови газопроводу “Ямал-Європа” в обхід території України [27, с. 59]. У 2001–2002 рр. спостерігаються нові випробування на міцність стратегічних українсько-польських відносин, що було викликано поглибленням політичної кризи в Україні на тлі “касетного скандалу” та непорозумінням відносно відкриття Польського військового меморіалу у Львові на Личаківському кладовищі [28, с. 5]. Проте, динаміка двосторонніх стосунків дозволяє виділити, ще один досить умовний період у розвитку взаємин.

– “наповнення реальним змістом стратегічного партнерства” цей період почався із вступом Польщі до ЄС – 1 травня 2004 р., коли одним з головних пріоритетів зовнішньої політики Польщі став розвиток Східного виміру ЄС, насамперед – прагнення наповнити реальним змістом формулу стратегічного партнерства з Україною. Сьогодні у відносинах з РП напрацьовуються модель відносин України з розширеним ЄС, і у цьому контексті значення українсько-польського співробітництва набиратиме ще більшої ваги для всього континенту, адже Україна разом з Польщею формують стрижень стабільності і безпеки в регіоні ЦСЄ.

Цей період характеризується пожвавленням відносин. З метою подальшого зміцнення українсько-польського стратегічного партнерства 2004 рік був оголошений Роком Польщі в Україні і проходив під гаслом “Україна і Польща – разом у Європі”, офіційне відкриття якого відбулося 30 березня 2004 р. [29, с. 2]. А 2005 рік – Роком України в Польщі. Свідченням початку нового періоду у розвитку стосунків був й інтерес поляків до проблем виборчої кампанії в Україні наприкінці 2004 р. та їх підтримка українського народу у їх демократичних прагненнях. У ході виборів Президента України переважна більшість поляків зайняла позицію підтримки опозиції і її лідера, Віктора Ющенка. Згадані події отримали позитивний відгос у більшості польського суспільства (поляки організували мітинги у Польщі на підтримку українців, частина приїхала до Києва, збирали гроші й речі на

підтримку маніфестантів, прикрашали свій одяг помаранчевими стрічками, висловлювали захоплення рішучістю українського народу) Сприйняття і реакція на українські акції протесту свідчила про те, що відбувся прорив у позитивному сприйманні поляками українців і українцями поляків. Події в Україні і їх відголос у Польщі ознаменували новий висхідний виток відносин двох держав. На думку голови Об'єднання Українців у Польщі Мирона Кертичака, підтримка поляками українців неодмінно вплине за зміну існуючих у обох суспільствах стереотипів [30].

На офіційному рівні про допомогу Польщі в урегулюванні кризи свідчить активна участь діючого президента Польщі А. Квасневського у ролі посередника між сторонами конфлікту. Розуміючи необхідність активного включення у вирішення конфліктної ситуації президент Польщі робив усе можливе, щоб розв'язання політичної кризи в Україні набула загальноєвропейського характеру.

Пам'ятаючи про підтримку поляків під час президентських виборів, новообраний президент Віктор Ющенко вирішив кількарічну проблему з відкриттям військового меморіалу. 24 червня 2005 року відбулось урочисте відкриття меморіалу польських вояків "Орлят" та воїнів Української Галицької Армії на Личаківському кладовищі у Львові [31, с. 1]. Наповнення реальним змістом стратегічного партнерства сприятиме і проведення Україною та Польщею Євро 2012.

Отже, за двадцять років співпраці зроблено чимало. Загалом, можна цілком слушно вважати, що українсько-польське стратегічне партнерство в головних рисах вже формалізувалось інституційно і функціонально. Зазначимо, що всього правову базу українсько-польських відносин складають вже близько 200 угод, які забезпечують ефективне функціонування двосторонніх механізмів співпраці. Україна прагне використовувати досвід Польщі на шляху європейської інтеграції, а Варшава намагається активно допомогти Києву в процесі адаптації до імперативних вимог інтеграційного процесу. З цією метою була створена Постійна українсько-польська конференція з питань європейської інтеграції (УПК). Роботою конференції керують заступники міністрів закордонних справ України і Польщі, у її роботі беруть участь представники усіх зацікавлених міністерств і відомств обох держав. Патронат над конференцією здійснюють прем'єр-міністри України і Республіки Польща. Цей координаційний орган є формою передачі українським партнерам польського інтеграційного досвіду, знань про процес входження в ЄС, дає можливість здійснювати широкий аналіз українсько-польських відносин на тлі наближення обох держав до Європейського Союзу. Тому зараз одним із головних завдань стратегічного українсько-польського партнерства залишається перехід до виконання та реалізації досягнутих домовленостей.

Список використаних джерел

1. Глібов В. В., Горун О. Д. Українсько-польські відносини в пострадянський період. Деякі аспекти політичного й економічного співробітництва // Політика і час. – 1997. – № 5–6. – С. 15–21.
2. Мельникова І. М. Україна у взаємовідносинах з прикордонними державами Центрально-Східної Європи: створення міжнародно-правових підвалин добросусідства і співробітництва (90-ті роки) // Україна в європейських міжнародних відносинах. – К., 1998. – С. 59–87.
3. Чикаленко Л. Д., Васильєв О. О. Українсько-польські відносини в контексті сучасних інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі // Україна в європейських міжнародних відносинах. – К., 1998. – С. 140–161.
4. Литвин Ю. Солідарності, Об'єднанню вільних профспілок Польщі: Вітання // Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. – С. 635–634.
5. *Najważniejszym zadaniem jest uratowanie samego istnienia narodu ukraińskiego: Z Mykołą Rudenko rozmawia Józef Darski // Suczasnist'.* – 1989. – № 3–4. – S. 214–216.
6. *Poslanie Pierwszego zjazdu Delegatów NSZZ "Solidarność" do ludzi pracy Europy Wschodniej // Zona.* – 1988. – № 1. – S. 79–80.
7. Тереля Й. Лехові Валенсі: Лист вірника УКЦ // Сучасність. – 1985. – № 4 (288). – С. 122–123.
8. З приводу подій в Польщі: Заява Закордонного представництва УГВР // Сучасність. – 1985. – № 4 (288). – С. 120–121.
9. *Solidarność* випустила українську поштову марку // Вісті комбатанта. – 1986. – № 6 (145–146). – С. 45.
10. *Borula M. Polacy o i dla niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej.* – Kraków: Pomost, 1995. – 92 s.
11. *Gorodeцькі М.* Постала Польська група поєднання. Заклик // Вісті комбатанта. – 1986. – № 5–6 (145–146). – С. 44.
12. *Зайцев Ю.* Польська антикомуністична опозиція і рух опору в Україні: від порозуміння до координації дій // Україна – Польща: історія і сучасність. – К., 2003. – Ч. II. – С. 17–33.
13. *Декларація про державний суверенітет України // Світ відкриває Україну.* – К.: Київська правда, 2000. – С. 9–13.
14. *Uchwała Senatu RP z dnia 7 września 1990 roku w sprawie polityki wschodniej RP / Polska w Europie (OSM Kancelaria Senatu RP).* – 1991, z. 4. – S. 55–56.
15. *Fedorowicz K.* Kształtowanie się stosunków polsko-ukraińskich w latach 1989–1991 // *Sprawy wschodnie.* – 2002. – № 1. – S. 61–82.
16. *Декларація про основні принципи та напрямки розвитку українсько-польських відносин // Історико-архівне управління МЗС України.* – Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 2. – 6 арк. 17. *Угода між Урядом Української РСР і Урядом Республіки Польща про співробітництво молоді і молодіжні обміни // Історико-архівне управління МЗС України.* – Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 17. – 8 арк.
18. *Акт проголошення незалежності України // Літературна Україна.* – 1991. – 29 серпня. – С. 1.
19. *Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ*

України і Міністерством закордонних справ Республіки Польща // Історико-архівне управління МЗС України. – Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 21. – 2 арк. 20. *Консульська конвенція між Україною і Республікою Польща* // Історико-архівне управління МЗС України. Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 22. – 22 арк. 21. *Встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Польща у вигляді обміну нот* // Історико-архівне управління МЗС України. – Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 2456. – 3 арк. 22. *Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво* // Світ відкриває Україну. – К.: Київська правда, 2000. – С. 141–149. 23. *Протокол про створення Консультативного комітету Президентів України та Республіки Польща* // Історико-архівне управління МЗС України. – Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 204. – 2 арк. 24. *Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща* // Історико-архівне управління МЗС України. – Ф: міжнародні договори. – Од. зб. 1320. – 4 арк. 25. *Спільна заява Президентів України і Республіки Польща “До порозуміння і єднання”* // Урядовий кур’єр. – 1997. – 24 травня. – С. 2. 26. *Чикаленко Л.* Україна – Польща: нові тенденції взаємин // Україна – Польща: історія і сучасність. – К., 2003. – Ч. II. – С. 51–59. 27. *Стоєцький С.* Позиція Польщі в питанні будівництва газопроводу в обхід України, лютий 2000 – квітень 2001 р. // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2002. – Ч. II. – С. 59–70. 28. *Павлів В.* Українсько-польські відносини на новому етапі серйозних випробувань // Дзеркало тижня. – 2002. – 25 травня. – С. 5. 29. У рамках підготовки до Року Польщі // Урядовий кур’єр. – 2004. – 3 лютого. – С. 2. 30. *Brzeziecki A.* Wiedza, że Polska jest z nimi // <http://tygodnik.onet.pl/0,1206365,druk.html>. 31. *Борковський А.* Примирення, а не перемир’я // Україна Молода. – 2005. – 25 червня. – С. 1, 4.

Викторія Гевко

УКРАИНА И ПОЛЬША: К ДВАДЦАТИЛЕТИЮ СОТРУДНИЧЕСТВА

В статье анализируются особенности становления и развития украинско-польских отношений в новейший этап, основные достижения и проблемы двустороннего сотрудничества.

Ключевые слова: Украина, Польша, отношения, сотрудничество, стратегическое партнерство.

Viktoriya Nevko

UKRAINE AND POLAND: ON TWENTY YEARS OF COLLABORATION

This article analyzes the peculiarities of formation and development of Ukrainian-Polish relations on the newest stage, the main achievements and problems of bilateral cooperation.

Key words: Ukraine, Poland, relations, cooperation, strategic partnership.